

Bidrag til Trykkefrihedsselskabets Historie.¹⁾

Af

Julius Clausen.

Man husker fra de to Spidsborgeres Ølstuepassiar i „Gjenboerne“ dette Replikskifte:

Første: ... Ser Du, for det første er jeg Skandinav, og saa er jeg i Trykkefriheden.

Anden: Naa, saa Du er ogsaa der? Hør, hvad er det egentlig for noget?

Første: Aa det er — ja jeg veed det sgu egentlig ikke, og der er egentlig heller ikke meget ved det, men det er ogsaa grumme billigt ...

Med disse Ord har Hostrup truffet Sømmet paa Hovedet for adskillige af de Tusinders Vedkommende, som var blevne Medlemmer af det i 1835 stiftede *Selskab til Trykkefrihedens rette Brug*.

Det var kort efter Nytaar 1835, at der i politiske og literært interesserede Krese i Hovedstaden opstod Rygter om, at den Kommission af Præsidenterne i danske og tyske Kancelli samt de to Generalprokurører,

¹⁾ Denne Afhandling er bleven til paa Grundlag af J. F. Schouws efterladte Papirer i det store kgl. Bibliothek (Ny kgl. Saml. Fol. 1529, III).

som tidligere havde gjort Udkast til Stænderlovgivningen, paany skulde træde sammen for at forberede Forslag til Forandringer i Trykkelovgivningen¹⁾; og det hed sig, at disse Forandringer skulde gaa ud paa at gøre yderligere Indskrænkninger i den ved Erd. af 27. Septbr. 1799 og Plakaterne af 18. Oktbr. 1805, 2. Oktbr. 1810 og 13. Maj 1814 allerede stærkt beskaarne Trykkefrihed, samt at der skulde blive Løv af det, inden Stænderne sammentraadte og fik Lejlighed til at ytre sig herom. Bagefter hed det fra højere Steder, at der slet ingen Grund havde været til disse Rygter. Dette var imidlertid ikke ganske sandt. Regeringen, og ikke mindst Kongen personlig, var allerede bleven nervøs overfor det Aaret forud startede „Fædrelandet“, saaledes at der var beordret Sagsanlæg mod tre anonyme af H. Hage, Lehmann og Sager skrevne Artikler — et Sagsanlæg, som rigtignok førte til Redaktørens, Davids, Frikendelse for Højesteret. Men dette gjorde kun ondt værre. Kongen var synlig irriteret og reskriberede Stænderkommissionen flg.: „Da Skrivefrækheden ogsaa i de her udkommende Blade og Tidsskrifter mere og mere tager Overhaand, ville vi allern. have Komiteen paalagt at aflægge allerunderd. Betænkning om hvorvidt lignende Bestemmelser som de, der i saa Henseende som vedtaget af Forbundsforsamlingen i Frankfurt er gældende for Hertugdømmerne Holsten og Lauenburg, kunde paabydes saavel for Kongeriget Danmark som for Hertugdømmet Slesvig“. — Naar der intet kom ud af disse Overvejelser udover en Indskærpelse af Pl. 2. Okt. 1810 om politiske Efterretningers Meddelelse

¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen, udg. af J. Clausen 1899, S. 214 ff. Rubin, Fra Frederik den Sjettes Tid, 1895, S. 521.

(16. Apr. 1836), og Plakat af 1. Novbr. 1837 om culpose Straffeforseelser, skyldtes det vistnok for en Del det Modtræk, som i Mellemtiden var gjort fra en Del ansete og betydende Borgeres Side¹⁾).

De københavnske Delegerede, der havde aftalt at mødes en Gang om Ugen for at forberede sig til deres Hverv, vidste i hvert Fald Besked om Rygtets Sandhed. Ja, enkelte troede endog at kende Udkastets forskellige Paragrafer, og opfordrede til en saa kraftig Demonstration som at samtlige Deputerede og Suppleanter skulde fra-træde en masse, saasnart Anordningen udkom. De mere besindige ønskede imidlertid at prøve, hvor langt man kunde komme med det gode. Dette skete den 12. Februar, og formodentlig allerede følgende Dag mødtes H. N. Clausen og J. F. Schouw med Sibbern og fattede Beslutning om at ville indbyde Forfattere i Hovedstaden til at forene sig i et Bønskrift til Kongen om, at ikke andre forebyggende Foranstaltninger mod Pressens Misbrug maatte blive tagne end de allerede i Lovgivningen indeholdte.

Samme Tanke var opstaaet hos to andre Mænd, Justitsraad, Advokat Høegh-Guldberg og Sekretær Algreen-Ussing. De vilde imidlertid forme Bønskriftet som en Adresse fra Hovedstadens samlede Intelligens. Da de hørte om de tre Professorers Forehavende, gik de til dem og foreslog dem at gøre Petitionen saa omfattende, „at den kom til at omfatte alle Stænder, for at Sagen, der angik en alle Statsborgere fælles Interesse, derved kunde vorde et Nationalanliggende og flere Bønskrifter

¹⁾ Dette finder en Bekræftelse i A. S. Ørsted, Af mit Liv og min Tid, IV, S. 555 ff.

fra Hovedstaden undgaas, der muligen indbyrdes ikke maatte harmonere i Aand og Udtryk“. Høyen kom tilstede ved Sammenkomsten, og man enedes foreløbig i Principet. Den 16. Februar blev Mødet fortsat, for at der kunde forhandles om Udførelsesmaaden, og i dette deltog foruden de fem Herrer Etatsraad L. N. Hvidt, Prokurator Haagen og Algreen-Ussing. De to sidste trak sig dog tilbage i deres Egenskab som Deputerede. Desuden tiltraadtes den saaledes dannede Komité af Kommandør-Kaptajnerne M. Lütken og Brinck-Seidelin, og af to af den københavnske Handelsstands mest ansete Mænd, Grosserer Meinert og Agent O. B. Suhr. Derimod mislykkedes Forsøget paa at faa en Repræsentant for Landmilitæret til at tiltræde Komiteen.

Denne søgte først at skaffe sig paalidelig Underretning om de verserende Rygters Sandhed. Dette mislykkedes dog, og Komiteen besluttede da i Adressen at undgaa enhver Hentydning hertil og nøjes med at give den stærke Stemning Udtryk, som raadede i Folket for Trykkefrihedens Bevarelse og imod enhver befrygtet Indskrænkning. Om Aftenen laa denne Indbydelse til Underskrift færdig:

„Det er fra mange Sider bleven ytret, at det turde være hensigtsmæssigt og rigtigt i nærværende Øjeblik at henvende sig umiddelbart til H. M. Kongen med en allerunderd. Bønkrift om Pressens Forskaanelse for flere Indskrænkninger end de, der ifølge Lovgivningen allerede finde Sted. Vi undertegnede dele aldeles denne Overbeviisning; vi have tillige ment, at det vilde vinde i Betydenhed, i Virksomhed, naar det blev foretaget af et betydeligt Antal Borgere af alle Stænder i Samfundet, der kunne betragtes som Repræsentation af Hovedstadens

Indbyggere; en Forening af disse vilde betegne den Interesse, der her omhandles, som et National-Anliggende. Vi have til den Ende, da den Skynding, som synes tilraadelig, ikke vilde tilstede vidtløftigere, foreløbige Forhandlinger, opsat hosfølgende allerunderd. Forestilling“.

Af denne „Forestilling“ blev i Løbet af Natten ^{16/17} Februar taget 12 Afskrifter, der om Morgenen tilstilledes de 10 Komitéherrer, hvis Opgave det nu var i de nærmest følgende Dage at bevæge saa mange som muligt af deres Bekendte og Standsfæller til at underskrive den.

Aktstykket var formet som „en allerunderdanigst Forbøn for den Frihed, som den nærværende Trykke-lovgivning hjemler i Danmark“. Det betonedes, at Underskriverne alle vare Mænd, der paa forskellig Maade havde lært at skatte Trykkefrihedens Gode. De bad nu Kongen ikke at berøve sit Folk, hvad han selv havde givet det. Naar Videnskab og Kunst i de 50 Aar, Kongen havde staaet for Styret af Danmarks Rige, kunde fremvise saa glædelig en Udvikling, var dette i første Række i Kraft af Trykkefrihedens Grundsætning: „at Forfatterne kun ved Lovene ere indskrænkede i deres Virksomhed og ved Overtrædelse af disse kun undergivne Domstolenes Kendelse“. Men Trykkefrihedens Velsignelser kan ikke forenes med Censur eller andre Tvangsindretninger. Derfor var deres Bøn, at „Foranstaltninger, ved hvilke Skribentens Virksomhed underkastes andet Baand end Lovenes og Domstolenes, maa blive holdt uden for Grænserne af et Land, hvor oprigtig Kærlighed til Konge og Fædreland altid har haft sit Hjem“.

Til sidst hed det:

I den Tid, hvori Deres Majestæt har ført Rigets Ror, var der ved Slutningen af forrige Aarhundrede en højst farlig

Periode, fuld af revolutionær Gæring, der nogle Gange frembragte de forvovneste Misbrug af Pressen; alligevel vedblev Fædrelandet, uden skadelige Følger, at nyde Trykkefrihedens Velgerninger. — Vi bede Deres Majestæt allernaadigst at overveje, om ikke de nuværende Forhold ere langt mindre betænkelige. Vi vove at tro, at de Følelser, som vilde besjæle alle Fædrelandets Sønner, naar de se, at Intet kan bevæge Deres Majestæt til at berøve dem den frie Tankeytrings store Gode, vil fremkalde hos alle Bedre og Sindige en almindelig Misbilligelse af ethvert Forsøg paa at gøre en ulovlig og usømmelig Brug af Pressen, og forene alle gode Skribenter om at modvirke enhver Misbrug af denne Art; vi ere tillige overbeviste om, at en saadan Stemning og en saadan Iver altid maa blive det kraftigste Middel imod Indflydelsen af Kaadhed og ond Vilje.

Det er Deres Majestæts Haand, som ikke alene har løst Bondens Stavnsbaand, men har igennem alle følgende Tidsrum fredet om denne Velgerning, og ved en Række af faderlige Foranstaltninger betrygget denne Frihed. Trykkefriheden i Danmark er ældre af Aar end Bondens Frihed; den er hele Folkets Frihed; og skulde vi ikke kunne fortrøste os til, at Deres Majestæt vil med samme Visdom og Fasthed holde Haanden over den Lov, som en Gang lyste Fred over den danske Presse, og siden den Tid har betrygget Folkets aandelige Liv Tankernes frie Ytring i Danmark!

Endskønt denne Adresse i ingen Henseende kunde kaldes udfordrende, tværtimod helt igennem var holdt i en allerunderdanigst og spagfærdig Tone, var der hos dens Ophavsmænd en ikke ugrundet Frygt for, at den ved Tryk fra højere Steder ikke vilde komme til sin Bestemmelse, dersom Kundskaben om den forinden naaede over det ganske Land, og man iforvejen begyndte at debattere den. Det galdt derfor at tage Tiden i Agt og skynde sig med Indsamlingen af Underskrifter. Kun tre Dage, 17.—19. Februar, tilstodes hertil, men da var ogsaa det

smukke Resultat af 586¹⁾) ansete københavnske Borgeres Underskrifter sikret.

Det kan have sin Interesse at nævne nogle af dem, fordi det deraf kan ses, hvor stærk Samfølelsen uanset personlige politiske Sympatier var i denne Sag. Ordner man dem efter Grupper, træffe vi blandt Videnskabsmændene: Reinhardt, Engelstoft, H. C. Ørsted, Brøndsted, Eschricht, Skolebestyrer ved Borgerdydsskolen M. Nielsen, Madvig, Forchhammer, Ole Bang, Molbech, Finn Magnussen. Digtere og Kunstnere ere repræsenterede ved Oehlenschläger, Heiberg, Paludan-Müller, Poul Møller, Hertz, H. P. Holst, Marstrand, Freund, Hetsch, Berggreen, Skuespiller Nielsen. Medens Gejstligheden forsigtig havde holdt sig tilbage og blandt de københavnske Præster kun kunde fremvise Provst H. G. Clausens (Professorens Fader) og Stenersen Gads Navne, var Juristerne ivrigt med i Laget. Der var Højesterets-Advokater med fine Navne som Treschow og Sporon, adskillige Overretsassessorer, hvoriblandt P. Vilh. Jacobsen, adskillige Procuratorer som Prøveprocurator Buntzen, og endelig en stor Mængde Cancellister og Copister. Adskillige større Handelsfolk havde heller ikke holdt sig tilbage. Vi kan nævne Grosserer H. P. Hansen, Jacob Holm, Em. Svitzer, Brødrene Adolf og Ferd. Tutein (den sidste Grosserersocietetets Formand), Halkjær, Adler, Hambroe, Duntzfeldt, Müffelmann. Blandt Repræsentanterne for Handelsstanden træffe vi ogsaa Søren Kierkegaards Fader, Silke- og Klædehandler L. Kierkegaard. Fire af Stadens største Boghandlere: Deichmann (Gyldendal), Reitzel, Riise og

¹⁾ Rubin (anf. St. S. 525) angiver Tallet til 572. Hertil er at bemærke, at Koncepten til Adressen i hvert Fald indeholder 586 Underskrifter.

Brummer, var ogsaa blandt Underskriverne. Det var formodentlig de under Indbydelsen staaende tvende Kommandør-Kaptajners Eksempel, der havde bevæget henved en Snes Marine-Løjtnanter til at være med. Derimod holdt de vel i Reglen ikke synderlig litterært interesserede Landmilitære sig afgjort tilbage. Udenfor det borgerlige Korps træffer vi kun foruden den dygtige og frisindede Sekondløjtnant Ad. Fibiger, endnu Elev paa den militære Højskole, to Kaptajner i Artilleriet — C. F. Bruun og Fensmark (Frederik VII's senere Adjutant) — og Premierløjtnant ved samme Vaabenart og Lærer ved Landkadet-Skolen A. B. Hoffmeyer.

Nu galdt det at faa Adressen i Kongens Hænder. Indviede mente, at Frederik VI allerede havde faaet Nys derom og givet sine Adjutanter Ordre til at forhindre Petitionens Aflevering. Man valgte da Tidspunktet omkr. Kl. 3½ d. 20. Februar¹⁾ under Taflet, da der kun plejede at være en Kammertjener tilstede i Forgemakket. Saaledes kunde Kongen ikke undgaa at faa den. Det var jo ganske vist ikke nogen meget solen Maade, at lumske en saa betydningsfuld Adresse ind i Slottet gennem Tjenerskabets Medhjælp, og bagefter var der da ogsaa adskillige, som skumlede herover. Imellem Schouws Papirer findes Udkast til et Svar fra Komiteen til disse Misfornøjede: Kongen vidste godt, at Petitionen cirkulerede, og det var sandsynligt, at han vilde have svaret en Deputation, at han kendte Indholdet, og hvis man havde noget videre at erindre i den Sag, var det en passende Genstand for den forestaaende Stænderforsamling. „Skønt lang Erfaring har lært enhver i

¹⁾ Rubin (S. 525) nævner 21. Februar, men dette er ikke rigtigt.

Danmark, at Kongen med Velvillie og Hjærtelighed hører Undersaatternes Bønner og Ytringer, naar disse angaar indskrænkede lokale Regeringer, var det dog ikke sikkert, om en i det hele statsborgerlige Liv indgribende Petition vilde blive modtaget med samme Følelse. Komiteen troede derfor at skyldte Petitionens samtlige Undertegnede at levere den paa samme Maade som enhver anden skriftlig Bøn, der ej personlig overleveres, nemlig ved at aflevere den i Kongens Forgemak“.

Eksemplet fra Hovedstaden smittede. I de følgende Dage fremsendtes flere fra Provinserne, en fra Roskilde, en fra Helsingør og to fra Laaland. Det er maaske denne Paatrængenhed, som har gjort Kongen bister til Sinds; P. V. Jacobsen fortæller i det mindste, at han fra først ikke havde været misfornøjet med den undersaatlige Tillidsytring, men senere fik Skrupler. I hvert Fald blev Svaret meget lidet naadigt. Værst gik det ud over Landmilitæret. Chefen for Kronens Regiment i Helsingør, Oberst G. J. Michaelsen, som tillige med de fleste derværende Officerer havde underskrevet den Helsingørske Petition, kaldtes ind til København for personligt at modtage en „Næse“ til eget og undergivnes Brug. Og den 28. Februar udgik følgende Skrivelse „til vort Artilleri-Korps“:

Paa en allerunderdanigst Ansøgning, som til Os er indkommen, om at ingen Forandring maatte ske i Anordningen angaaende Trykkefriheden, finder Vi iblandt flere, at nogle Officerer have behaget at underskrive bemeldte Ansøgning. — Dette er dem en aldeles uvedkommende Sag.

Af vort Artillerikorps er iblandt Underskrifterne Capitain v. Fensmark, Premierløjtnant A. B. v. Hoffmeyer og Regimentsquartermester Capitain v. Bruun.

Korpset har at betyde disse tre Herrer, at de for Fremtiden have at afholde sig fra at deltage i sligt.

Dette tilkendegive Vi herved til allerunderdanigst Efterretning. Frederik R.

Samme Dag stod i „Collegialtidende“ at læse den bekendte Resolution af 26. Februar, hvori det hed:

Det har været Os uventet at see, at flere af Vore kære og tro Undersaatter have kunnet ansøge om, at ingen Eorandring i Trykkefriheds-Anordningen maa foretages; thi ligesom Vor landsfaderlige Opmærksomhed har været henvendt paa at bidrage, Alt hvad der stod i Vor kongelige Magt til at virke for Statens og Folkets Vel, saaledes kan heller Ingen uden Vi alene være istand til at bedømme, hvad der er begges sande Gavn og Bedste, hvilket Vi ogsaa fremdeles med samme Iver og usvækket Kærlighed til Vort Folk ville være betænkt paa at fremme.

Dette var Forspillet til Trykkefrihedsselskabet.

Men allerede i disse Dage havde de forsamlede Komité-Medlemmer ganske rimeligt givet sig til at drøfte Spørgsmaalet om Pressens Brug og Misbrug. Med den almindelige Oplysning Landet over var det kun smaat bevendt — her var altsaa en folkelig Opgave at tage op —; i Hovedstaden var en Smudspresse begyndt at skyde op — man tænkte i særlig Grad paa Winthers „Raketten“ fra 1834 — som kunde gøre Trykkefrihedens Sag stor Skade i det almindelige Omdømme. Der var allerede i Slutningen af Februar til en Kreds af Mænd udsendt Indbydelse til at samle sig i et Selskab om Trykkefrihedens Bevarelse. Det hed heri, at „det sømmede sig for et Lands Borgere, der sætte den højeste Pris paa Trykkefrihedens Gode, næst at fortrøste sig til de bestaaende Loves Virksomhed, at anvende ethvert Middel,

som stod i deres Magt, til at sikre sig dens rette Brug og modvirke dens Misbrug“. Det var dog først, da Kongens Svar var blevet bekendt, at der for Alvor blev taget fat paa Sagen. I Begyndelsen af Marts dannedes en provisorisk Bestyrelse paa 24 Herrer — foruden de ovennævnte Komité-Medlemmer kan nævnes Boghandler Deichmann, I. C. Drewsen, Pastor Gad, Vinhandler H. P. Hansen, Bager Scherfig, H. C. Ørsted — som den 6. Marts enedes om et Udkast til Grundbestemmelsen for Selskabet. Dette Udkast udsendtes nu til Petitionens Underskrivere og adskillige flere med Opfordring til at, samles med Stifterne for at forhandle herom, og den 14. Marts constituerede Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug sig med 480 Medlemmer. Paa et følgende Møde enedes man da om en Række Lovforslag, af hvilke de betydeligste her nævnes:

§ 1. Selskabets Formaal er, ved de Midler, der staa i dets Magt, at fremme Trykkefrihedens rette Brug, modarbejde dens Misbrug i hvilken som helst Retning, og saaledes virke til Folke-Oplysning.

§ 2. For at have et stadigt Middel til at fremme denne Virksomhed, vil Selskabet udgive et Ugeblad, hvis Hovedformaal skal være at udbrede saadanne Kundskaber, som kunne tjene til at oplyse Folket og danne dets Dom over Genstande, der maa være vigtige for alle. Der skal derhos tages Hensyn til Skrifter og Blade, som hører til den almindelige Folkelæsning, for at understøtte det Gode og modarbejde det Slette.

Ved Belønninger og paa andre Maader vil man søge at fremkalde gode populære Skrifter passende for alle Borgerklasser og beregnede paa at udbrede Kundskaber, forbedre Smagen og forædle Sindet. I Særdeleshed vil man ved passende Skrifter søge at udbrede Indsigt i alt, hvad der angaar Communalvæsen, Handel og andre Næringsgrene og overhovedet, hvad der griber ind i Borgerlivet.

Denne sidste Passus fik en Udvidelse i de paa Generalforsamlingen 7. April vedtagne Love, ifølge hvilke Selskabet skulde foranstalte Prisskrifter af denne Art udgivne og udbredte i Folket, især ved at skænke dem til de allerede bestaaende „Læse-Indretninger“.

Derimod forkastedes følgende Passus i Udkastets § 2: „Blade og Skrifter, der med Rette maa anses for fordærlige, ville Selskabets Medlemmer forene sig om ikke at holde, købe eller paa anden Maade understøtte“. Dette syntes man dog var et for stærkt Indgreb i den personlige Frihed og nøjedes med denne mere vage Udtalelse: „Ligesom Selskabets Medlemmer saaledes i Forening ville søge at fremme dets Øjemed, saaledes vil ethvert enkelt Medlem lade det sig være magtpaaliggende, efter den større eller ringere Lejlighed, som dertil er givet ham ved hans Stilling — at udbrede nyttig og modvirke skadelig Læsning“. Om Forfatterne hed det særligt i Lovenes § 3, at „enhver Skribent, der lader sig indlemme i Selskabet, antages derved at tilkendegive ligesaavel, at han oprigtig hylder besindig og sandhedskærlig Frimodighed i Pressens Brug, som at han alvorlig vil vogte sig for Misbrug af Trykkefriheden“.

Kontingentet fastsattes til 2 Rdlr. om Aaret, og herfor modtog Medlemmerne Ugebladet og de af Selskabet udsendte Skrifter. Selskabets Hovedsæde og Bestyrelse var i København, men naar 24 i en Provins eller et Landdistrikt blev Medlemmer, oprettedes for dem et Filial-Selskab, og af disse Filial-Selskaber ventede man sig stort Udbytte, et Haab, som dog temmelig blev skuffet.

Selskabet var altsaa blevet til paa den Maade, at de 10 Stiftere (H. N. Clausen, Drewsen, O. E. Høegh-Guldberg, L. N. Hvidt, Høyen, Meinert, I. F. Schouw,

Sibbern, Suhr, H. C. Ørsted) havde indbudt 14 Mænd til at forene sig med dem for at grundlægge Selskabet. Disse 24 voterede videre paa dem, som de ønskede, der skulde sendes Indbydelse til. Med 200 Medlemmer ansaa Stifterne Selskabet for constitueret.

Dette Tal var jo nu rigeligt naaet, Stifternes Virksomhed ophørte, og paa den første Generalforsamling valgtes 36 Repræsentanter for 2 Aar. Blandt dem valgtes igen ved indbyrdes Valg en Formand og en Viceformand, og en Skriftkomité, der foruden af Formanden skulde bestaa af 8 Medlemmer. Fremdeles udvalgte Repræsentantskabet blandt alle Selskabets Medlemmer en Kasserer og to Sekretærer.

Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug var saaledes stiftet, og Tilslutningen blev overordentlig. I November 1835 var Medlemstallet allerede 1839, April 1836 var det vokset til 2255, i November s. A. til 2965, og ved Nytaar 1837 var man over de 3200.

Det falder naturligt at spørge: Havde da Trykkefrihedens Idé i en saadan Grad pludselig bemægtiget sig det danske Folk, eller lykkedes det straks Selskabets Bestyrelse paa en opsigtsvækkende og glimrende Maade at gennemføre sit Program?

Svaret vil i Korthed blive: Ingen af Delene. Trykkefrihedsselskabets historiske Betydning falder i første Række som Symbol paa det unge Frihedsrøre.

Havde man sagt noget saadant til Selskabets Stiftere eller til forskellige blandt dets ældre Medlemmer, vilde de dog sikkert have protesteret herimod. Folk som Molbech og Stenersen Gad, eller Mænd som Schouw og H. C. Ørsted, der var helt konservative eller meget moderate i deres politiske Ønsker og Betragtninger, mente det al-

vorligt med Trykkefrihedsselskabet. En Lyst og Trang til at oplyse sad dem maaske endnu i Kroppen som en Arv fra det 18. Aarhundrede, i hvis Tanker de var opvoksede; i hvert Fald ønskede de, at der skulde være gode Tanker, fornuftige og besindige Tanker til at møde de nye Tider. Det var ikke blot politisk Klogskab og Opportunisme for ikke at sætte noget til af den ret beskaarne Trykkefrihed, der var ledende for deres Syn paa Sagen — en virkelig nidkær Iver for Trykkefrihedens rette Brug besjælede dem.

Men det var de færreste af Selskabets snart flere Tusind menige Medlemmer, som saae saa ideelt og oprigtigt paa Tingene. De fleste indmeldte sig i Selskabet, fordi de her kunde faa en Smule Afløb for den Trang til at forsamle sig, som de europæiske Frihedsbevægelser havde bragt Vækst i, og som var et, om end saare beskedent, Surrogat for at føle sig som Statsborger, for at være med i Laget. Forordningen om Stænderforsamlingen havde bragt Liv i Gemytterne; men det var jo kun de faa kaldede og udvalgte, som kunde være med her. Politiske Clubber og Forsamlinger fandtes ikke, og Politiet vilde efter Cancelliets Paabud øjeblikkelig være gaaet i Gang med deres Lukning, hvis der i Frederik VI's København var blevet gjort Forsøg i den Retning. Man husker, hvordan det gik Studenternes uskyldige „skandinaviske Samfund“ i 1843. Formelt set var der derimod intet for Øvrigheden at sige til et Selskab for Trykkefrihedens rette Brug — det var saa absolut noget til Borgerheld sigtende. Og ved at melde sig ind i det, gav ærekære og politisk vakte Borgermænd — i al Ærbødighed naturligvis — noget, der kunde ligne et oppositionelt Svar paa den kgl. Reprimande. Masse-

indmeldelserne i Trykkefrihedsselskabet var først og fremmest den frisindede og mere oplyste københavnske Borgerstands Svar paa „Vi alene vide —“. Og for Medlemmerne var heldigvis dette Knips i Lommen foreløbig af en saa ufarlig Karakter, at ingen foreløbig tænkte paa at krumme et Haar paa deres Hoveder derfor. Men tillige var det som sagt et Udslag af en vaagnende politisk Selvfølelse, af en Lyst til at komme sammen og i hvert Fald overvære Drøftelsen af Emner den gode Borger vedkommende, og af Iver efter at faa Lov at afgive sin Stemme. Generalforsamlingen og den dertil knyttede Stemmeafgivning har sikkert været Lokkemad for mange. Grosserer Nathanson ramte lige i Prikken, da han paa et Repræsentantskabsmøde i 1837 lod disse Ord falde: „Medlemmerne vare ikke gaaede ind i Selskabet for at faa Bøger gratis; men de vare gaaede derind i Følelsen af, at deres Ret til at deltage i de offentlige Forsamlinger i lang Tid havde været tilsidesat“.

Men naar der indenfor samme Selskab fandtes Grupper, som havde et saa ulige Syn paa dets Opgaver og Virksomhed, var det rimeligt, at disse Grupper ved given Lejlighed maatte tørne sammen.

Det skete ogsaa. I Løbet af det første Aar af Selskabets Tilværelse gik alt dog roligt. Man maa lade Bestyrelsen, at den tog fat med megen Iver. Allerede i Slutningen af Maj kunde første Nummer af Selskabets Organ „Dansk Folkeblad“ omsendes. Et fire eller ottesidigt Nummer i Kvarto uddeltes gratis til Medlemmerne hver Fredag. Bladet redigeredes af Skriftkomitéen, der bestod af Schouw, Clausen, Sibbern, Ørsted, Gad, Drewsen, Høegh-Guldberg, Hvidt og Høyen, hvilket dog vil sige, at den første fik Lov til at gøre omtrent hele det redak-

tionelle Arbejde. Nummer 1 indledes af H. C. Ørsted med en Række Bemærkninger om det indbyrdes Forhold mellem Trykkefrihedslovgivningen og den almindelige Mening. Som den juste-milieu Mand han var, skriver Ørsted bl. a. her: „Man venter med god Grund af Selskabet, at det skal virke umiddelbart for Trykkefrihedens rette Brug og Formindskningen af dens Misbrug. Det er denne Virksomhed, der betragtes med saa megen Mistillid af dem blandt vore Medborgere, der have hengivet sig til en af de to Yderligheder, og enten har slaaet sig paa deres Parti, som nære en saadan Frygt for Menneskeslægts bestandige Fremskridt, at de søge den fornemste Sikkerhed i at gøre Modstand mod samme, eller paa deres, som tro, at man ikke kan sætte Virksomhed nok mod den Stilstand, hine ville tilvejebringe, og derfor i enhver Bevægelse se en Velgerning for Samfundet“. Det skulde være Selskabets Opgave at modarbejde den offentlige Menings Forfalskning, og dette maatte ske gennem den ærlige Presse, der burde være Sandhedens Talsmand, men ikke Træl af noget Parti eller nogen Lidenskab.

I det følgende Nummer af „Folkebladet“ havde Skriftkomitéen faaet den naive og uheldige Idé at give Prøver paa „Misbrug af Pressen“. Det var jo lige rent ud Ledermann, der „lever af at gøre opmærksom paa Misbrug“. Og da „Kjøbenhavnsposten“ og „Dagen“ var fremdragne som Exempler, for den uridderlige Maade, paa hvilken de opgjorde et Mellemværende, fik „Folkebladet“ naturligvis de to Colleger efter sig. Kort efter skrev „Kjøbenhavnsposten“, at Folkebladet paa ingen Maade tilfredsstillede de Forventninger, man havde knyttet til det. Folkebladets Redaktion svarede, at man gav, hvad der med Billighed kunde ventes, thi da det politiske Liv

ikke turde berøres — hverken det inden- eller udenlandske — var det svært nok at finde afvekslende Stof. Nogle af Artiklerne, skrevne ud fra det Synspunkt at skaffe bredere Lag mere almindelig Oplysning, maa nu virkelig kaldes vellykkede, saaledes: „Hvad hører der til at være en liberal Mand?“ af H. N. Clausen (Nr. 9—10); og ligeledes en almindelig oplysende Oversigt ved Algreen-Ussing om Provinsialstænderne, hvilken sikkert kunde tiltrænges; den samme skrev med Titlen: „Men kan man da gifte sig med sin Faders Søster?“ en Række Smaaafhandlinger om dansk Lov og Ret, der skulde bøde paa Folks utrolige Ukyndighed i det Kapitel. Flere lignende om Dødsstraffe, Børneopdragelsen paa Landet, ensidig Dannelse m. m. var ogsaa paa deres Plads; men ved Siden af fyldtes Pladsen med altfor mange Oversættelser, ligefra moralske Fortællinger af Hebel til Beretning om Samfundsformer hos Otaheitierne, naar det kneb for Redaktionen at skaffe originalt Stof. Karakteristisk nok erklærer Skriftkomiteen, at „Folkebladets“ Publikum skal være den mindre dannede Del af Borgerstanden; paa Bondestanden tænkes ikke synderligt. Dette viser sig meget karakteristisk i en Artikel „Vinteraftenens Anvendelse paa Landet“, der anbefaler Bønderne nyttige Haandarbejder, men ikke har et eneste Ord tilovers for Læsning.

I „Folkebladets“ første Aargang finder vi fire Præmieopgaver udsatte: 1) en god historisk Læsebog for Bondestanden (200 Rdlr.), 2) om Grunden til de alm. Klager over Næringsløshed (150 Rdlr.), 3) hvad taler for og imod Laugsvæsenet? (150 Rdlr.), 4) en historisk Fremstilling af Reformationens Indførelse (100 Rdlr.)

Kritiken ulmede imidlertid. Og paa Generalforsam-

lingen i April 1836 traadte Formanden, Prof. H. N. Clausen, i Følelsen heraf, frem med en Redegørelse for Bestyrelsens Færd. Adskillige havde ment, om der ikke ved Siden af Arbejdet for at modarbejde Pressens Misbrug og fremme Udbredelsen af god og nyttig Læsning, burde gaa „en kraftigere Optræden, en mere indgribende Indvirkning paa den offentlige Mening“. Og det havde ikke manglet paa Opfordringer til at afgive Vidnesbyrd om Folkestemningen i Anledning af det Lovforslag, der for nylig var blevet forelagt Roskilde-Stænder til Indskrænkningen i Pressens Brug, og den for nylig (16. April 1836) emanerede Plakat, som indskærpede de ikke-privilegerede Blade Forbudet mod at meddele nogen Art af politiske Nyheder med dertil knyttede Bemærkninger og Raisonnements. Men Bestyrelsen havde ment, at Selskabet burde indskrænke sig til at virke ved den selvsamme Presse, hvis Frihed den ønskede at bevare, eller i forskellige Krese bidrage til en forenet Samvirken ved lovlige Midler mod yderligere Indskrænkning mod Pressefriheden. Forøvrigt havde man Lov til at antage, at Trykkefrihedsselskabets Stiftelse ikke var uden Indflydelse paa den grundige og frisindede Diskussion, som havde fundet Sted i Roskilde-Stænderforsamling, imod yderligere Begrænsning af Pressefriheden. Hvad endelig de Medlemmer angik, som klagede over, at der ikke var arbejdet i negativ Retning for at modarbejde Misbrug af Pressen, bemærkede Clausen til dem, at det let vilde føre til en Smaalighedens Aand, om man fyldte Bladet med kritiske Anker og Tilrettevisninger — man maatte nøjes med at hævde Principet.

H. N. Clausen har næppe følt sig selv helt tilfredsstillet ved dette lunkne Forsvar for Selskabets lige saa lunkne

Virksomhed. Han nedlagde samme Aften Formandsposten til Fordel for Provst Stenersen Gad.

Og endnu mindre var det at vente, at de ultraliberale blandt Selskabets Medlemmer skulde føle sig glade ved denne ret passive Virksomhed. Tonen i „Folkebladet“ kunde heller ikke tilfredsstille mere demokratisk-sindede Gemytter. I dets anden Aargang (Nr. 2—3) havde saaledes Provst E. Tryde taget til Genmæle mod Ussing, der kort forinden (I Aargang Nr. 53—54) havde fremhævet, at Kærnen i Folket udgjordes af Middelstanden, og ved Middelstanden forstaaes „de større Landejendomsbesiddere, Fabrikejere, den største Del af Handelsstanden, og alle andre i en betydelig Næringsdrift værende Købstad-Indvaanere, med flere til denne Kategori hørende Personer“. Tryde hævdede, at man i denne Forbindelse navnlig maatte tage Hensyn til Embedsstanden, som Frederik den 6tes Regering, naar det ikke netop galdt Militæret, havde været tilbøjelig til at holde nede som blot statslønnede Tjenere. Embedsstanden — skriver han — forholder sig til det øvrige Samfund som Nervesystemet til den menneskelige Organisme. Saalænge Middelstanden ikke er i Besiddelse af intellektuel Uddannelse, kan den ikke kaldes den egentlige Kærne — i hvert Fald ikke bære de skønneste Blomster. „Hvor dette skal ske, der maa flere gunstige Betingelser forene sig; der maa den hos de forstandigste blandt Folket udviklede højere Aandelighed have forenet sig med en fortrinlig, naturlig Dygtighed. . . . Der maa en fast og sikker Holdning forbinde sig med det videre Overblik, som kun fra et højere Stade i Livet kan erhverves; der maa den indre Dannelse forenes med en vis ydre, som gør det muligt med Sikkerhed, Lethed og Frihed at bevæge sig i Livets

forskellige Forhold; der maa den af smaalige Sorger for Livets Nødtørftighed uforstyrrede Sindsro, som kun en tilstrækkelig Formue kan give, forbinde sig med den ædle Følelse at kunne virke frit til alle Sider, som kun den kan have, der ikke i sin Virksomhed er indskrænket ved at staa i underordnede Forhold“.

I et af de følgende Numre (5) tilraades der stor Forsigtighed overfor de begyndende Læseforeninger blandt Landalmuen. Stor Begejstring blandt politisk-interesserede Folk kunde heller ikke de Emner vække, som den nyvalgte Skriftkomité havde foreslaaet til Behandling i Bladet. Det var den Slags danske Stile-Opgaver som eksempelvis: Hvilke Misgreb har man at undgaa ved at vise Godgørenhed? Om falsk Undseelse. Ved hvilke Fejl forse de Fattige sig sædvanligt mod de Rige? Kan der gøres noget for at overholde Søndagens Hellighed o. s. v.? De bedste Bidrag var stadig Algreen-Ussings „Smaating af Lov og Ret, nyttige for hver Mand“, og nogle Artikler — vistnok af Schouw — om at støtte Opførelsen af det paatænkte Museum for Thorvaldsens Værker. Meget barnligt virker derimod en Del moraliserende Smaastykker efter det engelske, om Testamentjægeri o. l. opbyggelige Genstande.

Under disse Forhold kan det ikke undre, at nogle af de Mænd, der i Trykkefrihedsselskabet havde haabet at faa en social-politisk Institution af Betydning, følte sig højlig skuffede og allerede nu tilstræbte en Forandring i dets Ledelse og Organisation. I Spidsen for denne Bevægelse gik den unge juridiske Kandidat, Orla Lehmann, der allerede i 1832 havde indsendt en Afhandling til Faderens Ven, H. C. Ørsted, til Gennemsyn og mulig Op-

tagelse i Schouws „Dansk Ugeskrift“. ¹⁾ Paa Ørstedes Opfordring havde Lehmann dog trukket den tilbage. Men i de fire siden da forløbne Aar var han modnet og ikke længere til Sinds at stille sit Lys under en Skæppe. Paa Trykkefrihedsselskabets første Generalforsamlinger i Hôtel d'Angleterre vinder Lehmann sine Sporer som politisk Foregangsmand. I November 1836 fremsatte han tre Forslag. Det første af disse har i historisk Henseende en vis Betydning, fordi det er den offentlige Menings første Sympatitilkendegivelse for Danskhedens Understøttelse og Bevarelse i Slesvig. I et langt og veltalende Foredrag, som in extenso blev optaget i den følgende Aarsberetning, bad han Generalforsamlingen paalægge Repræsentantskabet at overveje, ved hvilke Midler Selskabets Virksomhed kunde udvides til den dansktalende Del af Hertugdømmet Slesvigs Befolkning, og derefter foranstalte det fornødne. Generalforsamlingen gav ham enstemmig sin Tilslutning, og i de kommende Aar forsendtes ogsaa jævnligt en hel Del af de af Selskabet udgivne Skrifter rundt om til sønderjydske Institutioner. Han fik ogsaa Majoritet for sit Forslag om, at Redaktionen af „Dansk Folkeblad“ skulde overdrages en eneste ansvarshavende Redaktør istedetfor som nu til Skriftkomiteen; herved vilde antagelig større Fasthed og Ensartethed opnaas.

Derimod var der mindre Enighed om det andet Forslag, som lød saaledes: Generalforsamlingen bemyndiger Repræsentantskabet til i paakommende Tilfælde i en Petition — efter Omstændighederne enten til Hs. Majestæt Kongen eller til Forsamlingen af de danske Provinsialstænder — at udtale det som Selskabets Overbevisning,

¹⁾ Af Orla Lehmanns Papirer S. 1 ff.

at, saalænge det skal være de ikke-privilegerede Blade forbudt at meddele politiske Nyheder og Efterretninger, bør Afgørelsen af det Spørgsmaal, hvad der skal anses som saadanne, henhøre under Domstolene. — Efter Lehmanns Mening vilde Selskabet forraade det Princip, som det skyldte sin Tilværelse og sin Kraft, hvis det forsømte at anvende de lovlige Midler, der stod i dets Magt, til at gøre det Princip gældende, ogsaa overfor dette Spørgsmaal, at alene Domstolene burde afgøre Trykkefrihedssager, og ikke som nu Kancelliet, hvad der gav Anledning til de største Vilkaarligheder.

Generalforsamlingen — det var rigtignok væsenlig kun Repræsentanterne, som havde Ordet — delte sig i to Partier. En mere liberal Majoritet erklærede sig i Realiteten enig med Lehmann, men forment, at Forslaget i hvert Fald kun burde indsendes til Stænderforsamlingen; men da denne nu var lige sluttet og først om tre Aar paany skulde sammentræde, fandt den ingen Anledning til, at den foreslaaede Bemyndigelse for Øjeblikket meddeltes. Minoriteten mente, at der under ingen Omstændigheder kunde være Tale om at gaa videre end til Stænderne, hvorfor det videre fornødne maatte overdrages til den Bestyrelse, som fungerede ved den næste Sammenkaldelse af Stænderne. Lehmann svarede hertil, at han tværtimod havde ønsket en Petition rettet direkte til Kongen, „dels for at vise, at man ingenlunde betragter denne Maade at forebringe Folkets Ønsker for Tronen som afslaaet ved et, for et Par Aar siden, emaneret Reskript, dels fordi det dog altid laa indenfor Mulighedens Grænser, at vedkommende Kollegium kunde gøre saadan Brug af sin formentlige Competence, at det ikke vilde være tilbørligt i saa lang Tid

at udsætte dette Skridt“. Men iøvrigt trøstede han sig med, at en extraordinær Generalforsamling jo altid kunde sammenkaldes, og trak foreløbigt sit Forslag tilbage.

Men gemt var ikke glemt. I Repræsentantskabsmødet kort efter Nytaar 1837 kom det frem igen. Efter at man først havde enedes om at tilbyde J. M. Thiele at skrive en folkelig Biografi af Thorvaldsen, optog Høegh-Guldberg Lehmanns Forslag: Selskabet maa hævde, at Afgørelsen af Spørgsmaalet, hvad der er politiske Nyheder, henhører under Domstolene, og dette Standpunkt skal den først sammentrædende Stænderforsamling gøres bekendt med. En Komité (Clausen, Delbanco, Blechingberg) blev nedsat til at afgive en Erklæring; men denne fraaadede Repræsentantskabet at tage Forslaget til Følge med den Motivering, at enhver Foranstaltning, der gik ud paa en umiddelbar Indvirken paa Presseloven, laa udenfor Selskabets Formaal og Virksomhed. Kun middelbart kunde Selskabet virke til at udvide Trykkefrihedens Grænser. „Thi jo mere paa den ene Side Forfatterne gøre en værdig og gavnlig Brug af Pressen, og Folket derved hæves til en Oplysning, som vil ytre sig i levende Mistillid til dens slette Brug, desto mere vil Regeringen finde det i Statens sande Tarv at lade Pressen være undergivet den mindst mulige Tvang. Ved at arbejde for en saadan Brug af Pressen, men og kun saaledes, har Selskabet det i sin Magt væsentlig at gavne.“ I modsat Fald maatte Selskabets Grundlove være anderledes affattet. Men en Generalforsamling vilde næppe engang have det i sin Magt at foretage en tilsvarende Forandring af Lovene; thi dens Myndighed til at forandre Lovene kunde kun angaa de Midler, ved hvilke Selskabets Maal burde fremmes, men ingenlunde omfatte selve

Formaalet. Heri bestod Selskabets Individualitet, og foretog man nogen Forandring heri, var det ikke længere det samme Selskab.

Det var rene Ord for Pengene. I al deres Skarphed skilte de i den kommende Tid Selskabets mere aktive Medlemmer i to Lejre, af hvilke den ene ved en tvivlsom Lovfortolkning opstillede et Sidestykke til det kongelige „Vi alene vide —“, den anden søgte at gøre Trykkefrihedsselskabet fra en Oplysningsforening af tvivlsom Værd til en Skude, der under neutralt Flag sejlede med politisk Ballast.

Repræsentantskabsmøder og Generalforsamlinger fulgte nu Slag i Slag.

Til en Begyndelse nedlagde Advokat Salicath en bestemt Protest imod den H. N. Clausenske og Consorters Lovfortolkning. Et Spørgsmaal, som enhver Ven af Trykkefriheden maatte anse for sig vedkommende, kunde umuligt være fremmed for et Samfund, der netop havde dannet sig for at værne om denne Frihed. En saa vidt dreven Neutralitet eller Stilstand var ensbetydende med Tilbagegang.

Endnu kraftigere og mere indgaaende var Lehmanns Indlæg: Den Modsætning i Anskuelse, som her var kommen frem, var saa gammel som Selskabet selv, og havde tydeligt udtalt sig i de forskellige Maader, hvorpaa Selskabets Stiftelse var bleven sat i Forbindelse med den i dansk Trykkefriheds Historie mærkelige Petition; thi ingen havde villet nægte, at der her var en Forbindelse tilstede. Men nogle havde betragtet Selskabet som en Modvægt mod eller et Tilbagefald fra det frisindede Opsving, som Petitionen skyldte sin Tilblivelse, som et Plaster paa det Saar, denne muligvis kunde have slaet

paa højere Steder; ja, nogle havde ligefrem kaldt Selskabet et „Angstens Barn“ — Selskabet skulde være en Forening for at komme Regeringen til Hjælp i Kampen mod Trykkefrihedens Misbrug ved Siden af Love, Politi og Domstolene.... Han derimod med mange andre havde betragtet Selskabet som en Fortsættelse af Petitionen, som en Incarnation af dens Aand, som en permanent Petition — ikke (hvor Lehmannsk!) „som Censurens Landeværn, men som Trykkefrihedens Borgergarde“.... Men var Trykkefriheden Betingelse for Selskabets Tilværelse, kunde den ikke være Selskabet uvedkommende; at forsvare Trykkefriheden var da at forsvare sin egen Eksistens, og Nødværge havde man dog altid tilstaaet stor Frihed.... Man havde gjort den Indvending, at Selskabet derved vilde blive et politisk Selskab, hvad man i allerhøjeste Grad syntes at frygte, men dette kom kun deraf, at Trykkefrihedssagen i Følge dens Natur halvt tilhørte Politiken, halvt tilhørte Litteraturen. Men fra hvilket Synspunkt man nu end vilde se den — Trykkefrihedsselskabet kunde den ikke være uvedkommende; selv om dette derved fik et politisk Element, saa laa dette i Selskabets Natur.

Schouw, der som en af Selskabets Stiftere jo maatte siges at vide bedst Besked om Hensigten med det, svarede hertil, at man ved at betragte Trykkefrihedsselskabet som en Fortsættelse af Petitionen gik ud fra, at det var dets Opgave at værne om Trykkefriheden. Men der var en meget stor Forskel mellem en saadan Petition og et Selskab som dette. Thi naar i et kritisk Øjeblik en Del Mænd, der følte varmt for Trykkefriheden, forenede sig i et Bønsskrift til Kongen om ikke at gøre Indskrænkninger i den bestaaende Trykkefrihed, saa var et saadant Skridt

grundet paa Tillid til Regeringen. Et Selskab derimod, stiftet i det Øjemed at vaage over Trykkefriheden, altsaa at kontrollere Regeringen og dens Opgaver, hvilede paa Mistillid, og et Selskab med en saadan Grundvold vilde let kunne blive skadeligt for Samfundet.

I ganske samme Aand udtrykte Chr. Molbech sig i en Piece, han udsendte ved Midsommertid 1837: „Om Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug og dets Virksomhed i de to første Aar af dets Tilværelse“, men som allerede var skreven i Marts umiddelbart efter det her omtalte Repræsentantskabsmøde. Molbech var i højere Grad en Pennens end en Ordets Mand.

Folkevel og Folkeoplysning var efter hans Opfattelse Selskabets sande Hovedmaal, men „hverken at vinde, forsvare eller udvide Trykkefriheden i Danmark“. I en Fortale udviklede han, at Grunden til Skriftets Fremkomst var den beklagelige Meningsforskel om Selskabets Formaal og Grundlov, der nys havde givet sig Udslag paa Generalforsamlingen. Men de københavnske Medlemmer burde betænke, at København ikke var Danmark, men at de henved 3000 Medlemmer udenfor Hovedstaden — de tre Fjerdedele af Selskabet — ventede sig noget andet og mere end Debatter om Debatter. Han for sit Vedkommende maatte betragte enhver Tendens, der søgte at gøre Selskabet til et Redskab for politiske Meningers Gang og Udvikling som et Dødsprincip.

Dette var særlig tænkt som Svar til David, der paa Generalforsamlingen i April i et Forslag til Lovændring (om Generalforsamlingens Competence til at forandre Lovene) udtrykkelig havde ønsket det betonet, at Magten alene beroede hos Generalforsamlingen i København — men ikke i nogle af Filialselskaberne. David haanede

iøvrigt Repræsentanterne for deres Frygt for alt, hvad der lugtede af Politik. Men ærlig talt — hvad vilde et Selskab for Trykkefrihedens rette Brug være uden Trykkefrihed? Var det ikke ligefrem en Modsigelse? Skulde det — naar der var Tale om en nok saa ringe Forandring af Lovene — være tilstrækkeligt til at forhindre den, at man gjorde det Argument gældende, at Selskabets Natur vilde forandres derved, — ja da syntes han rigtignok, at Medlemmerne ikke længere var Herrer i deres eget Hus. Det laa dog i ethvert Selskabs Natur at udvikle sig, og det var vel ikke første Gang, at et Selskab var vokset dets Stifteres Hensigt over Hovedet.

Da der næste Gang (12. Juni) holdtes Repræsentantskabsmøde, fremlagde Stifterne en trykt Betænkning, der gik ud paa, at den kommende Generalforsamling skulde erklære Lovenes § 1 for Grundlov. Vedtoges dette ikke, erklærede Stifterne at ville skille sig ud fra Selskabet og danne et nyt. Repræsentanternes Svar paa denne Krigserklæring kom faa Dage efter. De søgte at undgaa et Skisma og prøvede paa at berolige Gemytterne ved at erklære, at der i Virkeligheden jo slet ikke var indbragt Forslag om en Forandring af § 1, og at de i hvert Fald vilde forholde sig i Ro. Dermed var Stifterne dog ikke tilfredsstillede. Spørgsmaalet var jo uanset denne Erklæring lige brændende: om Selskabet var bestemt til at virke for den rette Benyttelse af Trykkefriheden, eller til umiddelbart at udvide eller betrygge Besiddelsen af dette Gode. I første Tilfælde var hele Almenheden Genstanden for dets Virken, og her maatte Medlemmerne kunne føle sig tilfredsstillede ved at overdrage Valget af Midler til en Bestyrelse, som handlede i Selskabets Navn; i sidste Tilfælde henvendte man sig

derimod til Statsbestyrelsen, og dette vilde kunne føre til særegne Foretagender af saadan Natur, at intet Medlem kunde bortgive sin personlige Ret til at bestemme sig i hvert særligt Tilfælde for Deltagelse eller Ikke-Deltagelse, og derfor heller ikke bemyndige Bestyrelsen til i Almindelighed at handle paa hans Vegne.

Da der saaledes ingen Udvej syntes at være mellem disse Alternativer, var der nogle af Bestyrelsens Medlemmer, som udfandt, at man rask væk burde overhugge den gordiske Knude ved gennem en Lovændring ikke længere at lade den højeste Myndighed bero hos Generalforsamlingen i København. Under Henvisning til de 18 Filialer rundt om i Landet, hvis Medlemmer ved deres Fraværelse fra Hovedstaden hidtil havde været afskaarne fra effektiv Indflydelse paa Selskabets Anliggender, hævdede Bestyrelsen, at dette Forhold dog var ganske ubilligt, og at en Lovændring derfor burde tilstræbes, der fratog Generalforsamlingen den lovgivende Magt, som nu kun middelbart kunde udøves af Selskabet gennem dets Repræsentanter, og at Valget af Repræsentanter burde ske skriftlig paa dertil — baade til inden- og udenbys Medlemmer — omsendte Stemmesedler.

Debatterne herom optog den følgende Vinter, først ved Repræsentantskabsmøder, senere ved flere extraordinære Generalforsamlinger. En nedsat Komitébetænkning støttede Bestyrelsens Forslag med Hensyn til den lovgivende Magts Overdragelse til Repræsentanterne og mente, at 100 Repræsentanter vilde være et passende Tal. Administrationen skulde derimod overdrages en Bestyrelse paa 20 Medlemmer, foruden Formanden, og en Skriftkomité paa 7 Medlemmer. De hidtil værende Ge-

neralforsamlinger skulde afløses af 2 offentlige Repræsentantskabsmøder.

David og Lehmann talte derimod ivrigt mod at fratage den københavnske Generalforsamling dens Magt. Den første ansaa det for farligt at nedlægge Magten i et Mindretals Hænder, og Lehmann bemærkede, at den megen Tale om Retfærdighedsfølelse overfor de udenbys Medlemmer var Vind; thi man gjorde ikke alle lige ved at gøre dem lige retsløse. „Skulde Selskabet anses for en politisk Forening, da var det netop af Vigtighed, at Medlemmerne ofte kom sammen; skulde Selskabet derimod blot betragtes som en Godtkøbs-Boghandling, da vilde en dygtig Boghandler være tilstrækkelig til at bestyre det hele“. Derimod vilde han gerne gaa med til at give Filialerne mere Indflydelse ved at høre deres Betænkninger. Naar Grosserer Nathanson ved samme Lejlighed pukkede paa Retten til at deltage i de offentlige Forsamlinger, svarede Schouw hertil, at den eneste Ret, der efter Forholdets Natur kunde gives, jo ogsaa nu var givet — den fri Valgret, at kunne vælge og vælges.

Majoriteten af Repræsentantskabet holdt da paa, at Filialselskabernes Mening om Lovændringen først skulde indhentes, og dette skete med det Resultat, at 13 af de 18 Filialselskaber sluttede sig til Komitébetænkningen og ønskede den lovgivende Magt nedlagt i en valgt Repræsentations Hænder.

I tre paa hverandre følgende Generalforsamlinger (31. Jan., 2. og 5. Febr. 1838) sattes da disse Lovforslag under Debat og Afstemning:

Den Selskabsmagt, som hidtil er blevet udøvet af den københavnske Generalforsamling, overdrages for 6 Aar til en Repræsentantforsamling; dog kan denne ikke give,

forandre og fortolke Selskabets Love uden iforvejen at have indhentet alle Afdelingers Mening

De københavnske Medlemmer vedblive at udgøre en særlig Afdeling af Selskabet.

Repræsentantskabet vælges af alle dem af Selskabets Medlemmer, som have forenet sig i særskilte Afdelinger.

Der vælges 1 Repræsentant for hver 50 Stemmeberettigede. Aarligt afgaar en Tredjedel.

Repræsentantskabsmøderne holdes offentlig med almindelig Diskussion.

Repræsentantforsamlingen vælger af sin Midte 1 Formand, 1 Viceformand og 20 Medlemmer, der danner Bestyrelsen med administrativ Myndighed, og desuden en Skriftkomité paa 7 Medlemmer.

Oppositionen repræsenteredes denne Gang i første Række af den unge Procurator Balthazar Christensen. Lehmann var derimod føjeligere. Han erklærede at være kommen til den Overbevisning at burde stemme for Lovforslagene af Frygt for et Skisma og for „at vedligeholde et endrægtigt Sammenhold, der var af saa betydelig en Vigtighed, især under vort Fædrelands nuværende Forhold“. Man maatte dog ikke misforstaa ham. Thi aldrig kunde han for sin Person af Føjelighed indvilge i noget fornuftigvis utænkeligt, f. Eks. at en Generalforsamling vilde gøre en Paragraf i et Selskabs Love til en Grundlov.

Formanden svarede i et Foredrag, hvis Hensigt var at fraraade Oprettelsen af en særlig københavnsk Afdeling, dersom ikke alle Lovforslagene vedtoges, med tydelige Hib til Folk af Balth. Christensens og Lehmanns Kaliber. Man havde dog ikke stiftet et Generalforsamlings-selskab, men et Trykkefrihedsselskab; og det var ikke dette Sel-

skabs Maal at skabe en Afdeling, i hvilken man kunde uddanne sig til Højesteretsadvokat, til Stænderdeputeret eller til anden politisk Veltalenhed, eller i hvilken man kunde lære at kende dem, som man ved en anden Lejlighed og til andre Hensigters Opnaaelse kunde benytte sig af. Selskabets Maal var at fremme Trykkefrihedens rette Brug; og til dette Maal kunde de i høj Grad medvirke, som tillagde det skrevne, velovervejede, frimodige, men besindige Ord større Vægt og Indflydelse end det i en Forsamling talte, om dette end vandt øjeblikkeligt Bifald.

Resultatet af alle disse Møder og al den megen Tale blev da en Sejr for Bestyrelsen. Alle dens Lovforslag vedtoges — Hovedforslaget med 264 Stemmer mod 135.

Kort efter paadrog Trykkefrihedsselskabet sig for første Gang den kongelige Unaade. Det var i Anledning af den saakaldte Rømeling-Affære¹⁾. Kongen vilde paa ingen Maade have en af sine højtstaaende Officerer, Rømeling, Chefen for første Livregiment, og tilmed en af sine Yndlinge, gjort til Genstand for Kritik eller blot Omtale af nogle Penneslikkere. Kort og godt meddelte han derfor Kancelliet 14. Febr. 1838, at det var hans allerhøjeste Vilje, at de tvende Censorer, Justisraad Münter og Assessor Reiersen vaagede over, at der intet indførtes i Aviserne Kammerherre Rømeling vedrørende. Da „Kiøbenhavnsposten“, der redigeredes af Giødwad, nu kort og godt havde meddelt, at Rømeling havde faaet 24 Timers Husarrest, strøg Censor denne Notits, men tilbød Giødwad at vise ham Kongens Ordre. Giødwad

¹⁾ Se Rubin: Frederik den Sjettes Tid. S. 540 ff.

vilde imidlertid ikke tage Hensyn til en hemmelig Resolution, og Nummeret blev da beslaglagt. Giødwards Klage til Cancelliet over, at der hermed var etableret en Undtagelse fra den almindelige Trykkefrihedslovgivning, hjalp ikke. Da „Fædrelandet“ vilde udtale sig om Sagen, blev ogsaa det beslaglagt.

Uden nogen Overskrift, ganske stilfærdigt, listedes da i Nummeret af „Dansk Folkeblad“ for 9. Marts 1838 en ræsonnerende Artikel ind om denne hemmelige Resolution, hvorefter alle og enhver sig havde at rette. Den anonyme Artikel var overmaade snildt affattet, idet selve Affæren ikke nævnedes med et Ord. Tonen var nærmest en forundret spørgende: Skulde man tænke sig Muligheden af Love, der først ved deres Anvendelse kom til almindelig Kundskab, da kunde man vel have Grund til at frygte for uforvarende at kunne komme til at støde an mod skjulte Love, som skulde adlydes uden at være kendte; en Redaktør vilde herved let blive udsat for Tab og Miskendelse paa en ganske uskyldig Maade. Nej, til Grund for denne Resolution maatte tydelig nok ligge en ubevidst Forveksling af Udøvelsen af den lovgivende Myndighed og en administrativ Foranstaltning. — „Folkebladet“ havde allerede tidligere modtaget en Artikel, der berørte Sagen, som var Genstand for Resolutionens Forbud. I og for sig kunde Skriftkomiteen meget vel, uden at handle ulovligt, have optaget denne Artikel; thi kun den offentlige Bekendtgørelse kan gøre en Resolution til Lov, og den er ikke meddelt. Da Skriftkomiteens Medlemmer imidlertid ad anden Vej havde skaffet sig Vished for, at der om denne Sag existerede en kongelig Befaling, ansaa den det for sømmeligt at afholde sig fra et Skridt, der kunde stille Sagen paa Spidsen og føre til

Beslaglæggelse. Men paa den anden Side ansaa man det for sin Pligt aabent at ytre sig herom i „Folkebladet“, „der udgives af et Selskab, hvis Tilværelse er betinget af den vigtige Borgerfrihed, der har givet det sit Navn“.

Rubin har sikkert Ret i sin Formodning, at Skriftkomiteens Optagelse af denne Artikel var at opfatte som en Indrømmelse til Trykkefrihedsselskabets liberalt- og politisk interesserede Medlemmer for at holde dem fast ved Selskabet. Tonen var jo desuden saa urban og sagtmødig, at selve de mere konservativt anlagte maatte kunne gaa med til den, og Stillingen til Regeringen var afgjort loyal, selv om Kritikken var tydelig nok. Kongen blev alligevel forbitret og afkrævede 14. Marts Kancelliets Betænkning. Med Undtagelse af Stemann, der som altid var „plus royaliste que le roi“, mente imidlertid Kancelliets Medlemmer, at Artiklen ikke var strafbar, om den end maatte misbilliges, med Undtagelse af A. S. Ørsted, der i sit Votum endda optraadte som dens Defensor og ikke lagde Skjul paa, at det kgl. Reskript af 14. Februar havde vakt almindelig Bekymring hos Trykkefrihedens Venner, der frygtede for, at Trykkefriheden ved den Slags Undtagelser helt kunde forspildes. Fra Broderen H. C. Ørsted, der var Medlem af Skriftkomiteen, vidste han desuden, at denne Artikel var optaget for at undgaa en anden. Havde Skriftkomiteen nu blot afvist den første uden at erstatte den med den i „Folkebladet“ aftrykte, vilde den have udsat sig for Ubehageligheder, idet det vistnok var Hensigten „med et Angreb paa hine Rege- ringsforanstaltninger at kunne rette et Angreb paa Skriftkomiteen, hvis konservative Grundsætninger længe havde været Genstand for Bevægelsespartiets Utilfredshed og bitre Dadel“.

Stormen drev saaledes over for denne Gang, og lidt roligere Tilstande indtraadte nu i nogen Tid. Antallet af Medlemmer var i jævn Stigen. Omkring 1838 var de 4000 naaet, saa at der blev Raad til i dette Aar at udsende nogle ny Smaaskrifter. Den hidtil ved Trykkefrihedsselskabet udgivne Litteratur kunde ikke kaldes betydelig. Det var — i et ret tarveligt Udstyr — nogle udvalgte Fortællinger af Hebel i Oversættelse ved Algreen-Ussing; en Samling Jule- og Advents-Psalmer ved Sibbern; en Samling fædrelandshistoriske Digte ved Fabricius; to Samlinger danske Sange ved Henr. Hertz; og endelig Fremstillinger af Reformationens Indførelse i Danmark for „Borgere og Bønder“. En Oversigt over de mærkeligste Begivenheder 1830—35 blev uheldigvis forpurret ved Forfatteren, Overlærer Johs. Hages Død. Nu kom hertil en Levnedsskildring af Tyge Brahe ved Observator Pedersen og — et af de vægtigste Bidrag — C. F. Paulsens Skrift om det danske Sprog i Slesvig. Det uddeltes gratis i 200 Eksemplarer til Læseforeninger o. l. i Slesvig. I det hele var det ikke faa Bøger, som ad denne Vej fandt Udbredelse i borgerlige Læseindretninger, blandt Soldater, paa Hospitaler og andre Steder, og Eftertiden bør ikke undervurdere dette Oplysningsarbejde. Trykkefrihedsselskabet har vistnok givet adskillige, som næppe før havde haft en Bog i Haanden, Smag for Læsning. Men Størsteparten af de københavnske Medlemmer brød sig i Virkeligheden næppe stort om denne Side af Sagen — for dem var Trykkefrihedsselskabet Politik og intel andet. Se med hvor skarpe og vrede Ord den konservativt anlagte P. V. Jacobsen, der var Medlem af Bestyrelsen, og hvem alt det vaagnende politiske Leben og Treiben var inderligt imod, taler om det: „Her larme og arbejde

endel af de samme, som i Blade og paa andre Steder vise en saa dadelværdig Virksomhed, en Virksomhed for at drive vigtige Anliggender til Yderligheder, man af al Magt bør søge at holde borte. Holde end de Moderate i dette Selskab Lehmann etc. Stangen, saa kan det ikke blive ved i Længden, og med en Forandring i Bestyrelsen vilde de Radikale vist komme i Besiddelse af Lejligheden, de saa længe have ventet paa, for at virke ind paa Selskabets talrige Medlemmer, og derefter tillige med disse til deres Øjemeds Opnaaelse ogsaa udenfor Selskabet¹⁾.

Sikkert og vist saa Myndighederne heller ikke med blide Øjne paa Trykkefrihedsselskabet. Da Bestyrelsen var indgaaet med en Ansøgning til Kongen om, at det maatte tillades at forsende „Folkebladet“ med Pakkeposten for modereret Porto, mødte den Afslag, hvad vilde sige det samme, som at en hel Del udenbys Medlemmer maatte renoncere paa Bladet. I Aalborg vilde f. Eks. den ordinære Porto pr. Nummer beløbe sig til 50 Skilling — og det fandt jo de fleste var at købe Guld for dyrt.

Bestyrelsens Bestræbelser for at indtage en saa lidet udfordrende Holdning som muligt gavnede heller ikke Trykkefrihedsselskabet. Alle de opportune Hensyn nyttede intet. Paa Trods af Stændernes udtalte Ønske, at ingen ny skærpede Straffebestemmelser maatte indføres, udkom dog 1. Novbr. 1837 en Plakat om Trykkefrihedens Grænser. Det var med en vis Beklemmelse, Schouw kommenterede denne i Folkebladet (III Aarg. Nr. 41), men han lod sig dog ikke henrive til nogen overilet Ytring; tværtimod var han ivrig efter at fremhæve „de Beviser, Plakaten

¹⁾ Breve fra P. V. Jacobsen. S. 224.

afgav, paa en ædel Fyrstes Tilbøjelighed til at lempe Lovgivningen efter Stændernes Forslag“ (idet Bøder og simpel Fængsel traadte istedenfor Vand og Brød, og livsvarig Censur delvis faldt bort for ubetydelige Presseforselser). Derintod kunde han jo ikke komme bort fra, at Plakatens første Paragraf udvidede den ældre Lovgivnings Bestemmelser, forsaavidt som den tilstod Strafanvendelse „for det Tilfælde, at Forfatteren benægter at have haft den Mening, som de paatænkte Ytringer nærmest og naturligt frembyde, og han, uagtet Domstolene efter den af ham selv givne Forklaring finder det tvivlsomt, om Ytringerne ere brugte i den nærmeste og naturligste Mening, dog i alt Fald maa antages at have gjort sig skyldig i en uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed“.

Lehmann, Trykkefrihedsselskabets stadige Uro, havde aabenbart kun for at vinde Tid vist sig saa føjelig paa Generalforsamlingerne i Begyndelsen af 1838. Da Bestyrelsen samledes efter Sommerferien, fremsatte han Forslag om, at Repræsentantskabet i en Petition til de danske Stænders Afdeling for Østifterne skulde opfordre denne til for Kongen at andrage paa:

1°. at Plakat af 13. Maj 1814 maa ophæves og saaledes det ved samme indførte forud for trykte Sagers Offentliggørelse stedfindende Politigennemsyn bortfalde.

2°. at ligeledes det ved Plakat af 2. Oktbr. 1810 givne Forbud mod politiske Nyheders og Efterretningers Meddelelse i alle ikke-privilegerede Blade og som Følge deraf den for de privilegerede Blade anordnede specielle Censur maa ophæves.

3°. at det i Plakat 18. Oktober 1805 indeholdte Forbud mod Rygters Offentliggørelse maa tilbagekaldes eller i hvert Fald nærmere bestemmes.

4°. at § 1 af Plakat 1. Novbr. 1837 og deri for culpose Presseforseelser fastsatte Straf maa bortfalde.

5°. at det bestemmes, at den ved Frdn. 27. Septbr. § 20 og Plakat 1. Nobr. 1837 § 2 anordnede specielle Censur for domfældte Forfattere først indtræder ved endelig Dom, og at altsaa denne, som enhver anden Retsvirkning af en underordnet Instanses Straffedom, suspenderes ved sammes Appel til Højesteret.

6°. at Forbuddene mod Indførelsen af tvende i Christiania udkommende Blade „Den Constitutionelle“ og „Morgenbladet“ tilbagetages.

7°. at det indskærpes alle Vedkommende at holde sig den gældende Trykkefrihedslovgivning efterrettelig, ifølge hvilket det ene er Domstolene, som efter lovlig Omgang have at afgøre, hvad Enhver, der ikke er undergiven speciel Censur, i Medhold af de i retskraftig Form givne og bekendtgjorte Anordninger, i Danmark tør gennem Pressen offentliggøre.

Lehmann havde den Tilfredsstillelse, at Flertallet i den nedsatte Komité tiltraadte hans Forslag, ja ydermere fremhævede Reskr. af 22. Septbr. 1835 (Forbud mod Offentliggørelse af Forhandlinger paa Stændermøderne udover det i Stændertidende meddelte) som værd at nævne i denne Forbindelse. Da Forslagene kom for det samlede Repræsentantskab, fik imidlertid adskillige Repræsentanter Skrupler om deres Ret til at afgive en saadan Petition paa hele Selskabets Vegne. Det endte da med, at kun de Repræsentanter, som vilde være med, gav deres Underskrift — ialt 67 — medens 16 forsigtigt holdt sig tilbage.

Petitionen indsendtes derpaa til Stændernes Komité, der dog nok mente, at her var noget at slaa af paa, og kun indstillede, at den kommende Stænderforsamling skulde andrage paa Ophævelse af Plakat af 2. Oktbr. 1810, saaledes at den for de privilegerede Blade anord-

nede Censur ophørte, og at enhver Bladudgiver kunde meddele politiske Nyheder, samt paa Ophævelse af Plakat af 13. Maj 1814, hvorved Politimesterens Samtykke til et Blads Udsendelse bortfaldt. Dette skete virkelig ogsaa, men uden Resultat.

Det følgende Aar (1839) er i Trykkefrihedsselskabets Historie mærkeligt derved, at de voksende sønderjydske Sympatier flere Gange gav sig Udslag baade i Skrift og Tale. I „Dansk Folkeblad“, der nu havde faaet en fast Redaktør i F. C. Olsen — hvad dog ikke i nævneværdig Grad forandrede dets Karakter — skrev H. N. Clausen nogle Artikler: Hvad er af den slesvigske Stænderforsamling udrettet for det danske Sprog i Slesvig? (IV Aarg. Nr. 51—52), og for Repræsentanterne havde han foreslaaet, at de — saafremt den slesvigske Stænderforsamling androg paa tysk Sprogundervisning i alle Hertugdømmets Skoler — skulde foreslaa Stænderforsamlingen i Roskilde paa sin Side at andrage paa, at den danske Nationalitets og det danske Sprogs Tarv i de vedrørende Dele af Hertugdømmet Slesvig maatte varetages. I et andet Repræsentantskabsmøde udtaler man sin Glæde over Selskabets heldige Bestræbelser for at uddele danske Skrifter i Slesvig. „Men dette er ikke at undres over; thi naar man har Sandheden, Retfærdigheden og Naturen selv paa sin Side, maa man vel kunne udrette noget endog med ringere Kræfter“.

I det samme Møde viste det sig iøvrigt, hvor naivt og smaaborgerligt man tog fat, naar det gjaldt om at „modarbejde Pressens Misbrug“. En Roman af Paul de Kock var for første Gang bleven oversat paa Dansk. Dens mulige skadelige Indflydelse havde man først søgt at bekæmpe ved en Artikel i „Folkebladet“. Men der-

næst havde man ogsaa anmodet Boghandlerforeningen om at forpligte sig til ikke at udgive, forlægge eller forhandle danske Oversættelser af moralsk fordærlige Bøger samt at formaa andre udenfor Foreningen staaende Boghandlere til det samme. Boghandlerforeningen svarede naturligvis — som den for faa Aar siden svarede Foreningen „Vigilia“ —, at den ikke kunde paatage sig nogen Forpligtigelse i saa Henseende.

I Sommeren 1839 tørnede Trykkefrihedsselskabet atter sammen med Myndighederne. En kritisk Udsigt over den officielle Finansberetning i nogle Numre (1—3) af Folkebladet fremkalte en Røffel fra højeste Sted. Kongen var atter meget vred over, at Redaktionen, „der for en stor Del bestaar af Mænd, der beklæde kongelige Embeder“, havde ytret „Anskuelser og en Tone, der ikke kan andet end synes højst upassende“, især for et Folkeblad, „der udgives af et saa talrigt Selskab, og hvis Formaal ved dets Oprettelse var Trykkefrihedens rette Brug“. Han ønskede Kancelliets Betænkning, om det ikke maatte være rigtigt at ophæve Selskabet, hvis Bladet fremturede i samme Tone. Det slap dog, da Ørsted havde hævdet, at de paagældende Artikler næppe vilde kunde straffes ved Domstolene, med en Irettesættelse. I Resolution af 15. Maj 1839 lod Kongen Skriftkomiteen vide, at Fremstillingen af Finansernes Tilstand var „ensidig og skæv og derhos affattet i en upassende Tone, hvorfor vi ville have Komiteen advaret om i Fremtiden at afholde sig fra Foretagender, der kunde paadrage dens Medlemmer personligt som Selskabet, paa hvis Vegne de handle, yderligere Ubehageligheder“. Skriftkomiteen blev med Rette oprørt over denne Tilrettevisning og sendte under 2. Juni 1839 et Svar, som indrykkedes i Folkebladet (2. Aug.).

Det hed bl. a. heri: „Naar Mænd, som er sig bevidste en redelig Vilje og oprigtig Kærlighed til Konge og Fædreland, slutte sig medvirkende og vejledende til de almindelige Bestræbelser for Folkeoplysning og Almenaandens Udvikling, da kunne vi ikke fravige den Overbevisning, at dette er at handle i Regeringens og Folkets Interesse“¹⁾).

Saa døde den gamle Konge, der havde saa vanskeligt ved at forstaa den ny Tids Rørelser, og naturligvis sendte ogsaa Trykkefrihedsselskabet forventningsfuldt i Hu sin Deputation til Christian VIII; dens Opgave var det at henlede Kongens Opmærksomhed paa det gavnlige i „at de Baand mere løsnes, ved hvilke en Trykkefrihed efterhaanden er bleven indskrænket“. Kongen svarede saa ubestemt og svævende, som han havde for Skik. „Jeg er overbevist om — lød hans Ord — at den nuværende Bestyrelse vil virke mod Usandhed i Fremstilling. Jeg forlanger ikke mere end Sandhed; thi kun Sandheden kan Regeringen ønske blive gældende. Derfor hilser jeg Dem som Sandhedens Bundsforvante“.

Da det imidlertid trak i Langdrag med det kongelige Initiativ, foreslog Balth. Christensen i Repræsentanternes Møde d. 6. Maj 1840, at Selskabet skulde indgaa direkte til Kongen med Petition om at ophæve alle Lovbud om Trykkefriheden udgaaede siden Frd. 27. Septbr. 1799. Hertil opstillede David den Ændring, at Repræsentanterne indskrænkede sig til i Selskabets Navn at gentage den for to Aar siden til Stænderforsamlingen indgivne Petition. Iøvrigt gik Ordets Bølger højt ved dette Møde. Student Fr. Barfod erklærede, at Maalet var: I Dänmark er der

¹⁾ Rubin: Frederik den VI's Tid. S. 546 ff. — H. N. Clausen: Optegnelser 1877. S. 181 ff.

uindskrænket Trykkefrihed. Magister Monrad fortalte, at kun Presseforbrydelser, ikke Presseforseelser maatte straffes. Det Davidske Forslag gik igennem. Gennem en nedsat Komité skete der Henvendelser til baade Østifternes og den jyske Stænderforsamling, at alle Lovbud siden Frdn. 27. Septbr. 1799 maatte ophæves, og tillige § 20 i denne Frdn. (om Censuren). I Roskilde-Stænderforsamlingen indtog man et lignende Stade som tidligere; med 50 Stemmer mod 12 vedtog man for Kongen at andrage om, at Polititilsynet kun maatte finde Sted efter Frdn. af 1799, saa at Plakaterne af 2. Oktbr. 1810 og 13. Maj 1814 ophævedes. I den mere frisindede Viborg-Stænderforsamling var der ubetinget Enstemmighed herfor.

Men Trykkefrihedsselskabet fik Lov at vente en god Stund endnu, og i denne Ventetid kan en betydelig Nedgang i Interesse og og dermed i Medlemstal konstateres. Trykkefrihedssagen, der i Frederik VI's Dage halvvejs var bleven sendt tilvejs som en lille politisk Prøveballon, var nu kun et af de mange Spørgsmaal om den politiske Friheds Gennemførelse i det store og hele. Den ny Tids politiske Koryfæer kunde ikke længere saa udelt ofre sig for den alene — de svigtede ved Repræsentantskabsmøderne, og Stemningen blev mattere. Endnu var Medlemstallet dog oppe omkring de 4000, den pekuniære Status saaledes god, og det maa heller ikke glemmes, at den folkeoplysende og litterære Side ved Trykkefrihedsselskabet i disse Aar paa ingen Maade blev forsømt. Det var et betydeligt Antal Skrifter, som netop nu blev udgivne og spredte over Land og By. Fra 1839 kan nævnes Bohrs Biografi af Tordenskjold, Ad. Fibigers Historiske Lærebog for Bondestanden, et afgjort mere vellykket Arbejde

end Molbechs „Fortællinger af den danske Historie 1—2“ — den lærde Mand havde ikke let ved at skrive populært. Næste Aar havde Oehlenschläger bearbejdet en Række nordiske Oldsagn til Almenlæsning, N. M. Petersen givet et Luthers Levned, og Brinck-Seidelin en Fremstilling af det danske Skattevæsen. Fra 1841 begyndte gennem en Række Aar ved Barfod Udgivelsen af „Dansk Folkekalender“; og fra dette og følgende Aar kan bl. a. nævnes en Bogtrykkerkunstens Historie ved P. L. Møller, Niels Juel skildret af Kaptajn Garde, en Oversættelse af Tocquevilles Skrift om Demokratiet i Nordamerika ved Hother Hage, en „Danmarks Oldtid“ ved Worsaae, flere fysiologiske og naturhistoriske Smaaskrifter ved Eschricht og Strøm, en Udgave af Holger Danske m. m.

Det var ikke lidt, Folk saaledes fik for deres 2. Rdlr., og hertil kom saa vedblivende „Folkebladet“, der efter i et Par Aar hurtigt at have vekslet Redaktører, i 1843 fandt en ligesaa uforsagt som energisk Redaktør i D. G. Monrad, der forstod at drive Bladet op paa hidtil ukendte Højder, og fra at være et Stykke ligegyldigt Avispapir gjorde det til et af de mest læste Organer, der i rigeligt Maal fik sin Sum af Beslaglæggelser.

Tingen var den, at der nu var ved at gaa ren og skær Politik i Trykkefrihedsselskabet. De moderate og konservative Elementer trængtes tilbage for de liberale, der foreslog med nogle Ændringer at vende tilbage til den tidligere Organisation, hvorved Selskabsmagten paany lagdes i Generalforsamlingens Hænder. En Komité ned-sattes til at afgive Betænkning herom, og fra den fremkom Forslag om, at der paany skulde være Generalforsamling i København, hvem det alene tilkom at give, forandre og fortolke Lovene — dog kun en om Aaret; fremdeles

at Administrations-Apparatet indskrænkedes, saa at Repræsentanterne afløstes af en Bestyrelse paa 9 Medlemmer, der ogsaa skulde varetage Skriftkomiteens Hverv; Filialselskaberne skulde have Ret til at stemme skriftligt.

Paa en Generalforsamling d. 1. April 1844 drøftedes og stemtes om disse Forslag. Clausen og Müller talte imod og ønskede Ordningen fra 1838 bevaret, medens Forsvaret tilkom Forslagenes Ophavsmænd Hother Hage, Ploug m. fl.

Hage indledede Forhandlingerne med en lang Tale. Tiderne var ikke mere de samme, som da Selskabet blev stiftet. Dengang gav den vaagnende Bevidsthed om et politisk Liv enhver offentlig Diskussion i og for sig en særlig Interesse, der nu var svækket. Om paany at vække denne Interesse kunde der for Tiden ikke være Tale; men det var at haabe, at et sundere og bedre Liv vilde rejse sig, der ikke fortabte sig i Begejstring for Ord og Tale, men viste sig virksomt i Handling. Sikkert var det i hvert Fald, at den rette Maade at vedligeholde Medlemmernes Interesse paa ikke var den fremdeles at holde dem i Umyndighedstilstand. Det faldt ham vanskeligt at indse, hvorledes der kunde opstaa nogen Mislighed ved at indrømme en Generalforsamling den meget uskyldige Myndighed at indgive Petitioner.

Ploug fortsatte med at bemærke, at det var tydeligt for enhver, der havde Øjne at se med, at Selskabet havde tabt Publikums Interesse. Medlemstallet var dalende (c. 3500 Medlemmer), og Deltagelsen indenfor Selskabet ringe. Den litterære Ballast havde i det forløbne Aar heller ikke været vægtig. Naar saa forholdsvis mange endnu holdt ved, var det, fordi de fik „Smæk for Skillingen“ — en Masse Tryksager for 2 Rdlr. For sit

Vedkommende tvivlede han endda om, at en Organisation kunde nytte. Trykkefrihedsselskabets Stiftelse havde en aldeles momentan Grund, og det var et Misgreb, at man stiftede et Selskab, som skulde bestaa længere, end denne Grund varede. Trykkefrihedsselskabet var nu blevet et Folkeoplysningsselskab. Men hertil krævedes ikke saa indviklet et Apparat. Den politiske Virksomhed havde derimod været ude af Spillet. „Nu har Selskabet snart bestaaet i 10 Aar, og hvad har det udrettet for Pressen?“

Resultatet paa Forhandlingerne blev, at Forslagene vedtoges, og Magten saaledes igen gik over til Generalforsamlingen. Meningen med dette Skridt fra Forslagsstillernes Side var aabenbart den, at der endnu skulde gøres et Forsøg med, hvad en Petition kunde hjælpe. En kort efter i Maj sammenkaldt ekstraordinær Generalforsamling vedtog en Opfordring til Nørrejyllands Provisialstænder om i en Petition til Kongen at andrage paa Ophævelsen af de tidligere nævnte, for Trykkefriheden hæmmende Plakater, med Tilføjende, at det maatte forbydes at optage kriminelle Forhør over Forfattere angaaende Meningen af deres i trykte Skrifter fremsatte Ytringer. Subsidiært, at Stænderne — saafremt de maatte finde det ifølge Reskr. af 8. Maj bebudede Udkast til en ny Trykkefrihedslovgivning antageligt — da vilde tage Hensyn til Petitionens Punkter.

Kort forinden var der til Østifternes Stænderforsamling fra Bestyrelsen indsendt Begæring om at indgaa til Majestæten med Klage over Kancelliets ulovmedholdelige Adfærd ved uden Lov og Dom at supprimere censurfri Blade.

Dette havde især Henblik paa Selskabets eget Blad, der med Monrads Tiltræden som Redaktør fik et langt

mere aktuelt Indhold, men som da ogsaa for sine „politiske“ Artikler maatte bøde med en hel Række Beslaglæggelser. En Artikel i niende Aargang (1843—44 Nr. 22—23): „Den russiske Prinsesse og det skandinaviske Samfund“¹⁾ blev beslaglagt, og tiltrods for Skriftkomiteens Protest i Nr. 25 bekræftedes Beslaglæggelsen af Kancelliet. Paa samme Maade gik det kort efter en delvis oversat Artikel om Tilstande i Preussen („Saksisk Krønike“ efter Karl Krause). Intet Under, at Redaktionen i en ledende Artikel (Nr. 39—40) med bitter Ironi spurgte, om ikke ogsaa Kancelliet betragtede Verdens Skabelse som „en politisk Nyhed“, da det dog unægtelig maatte kaldes en Begivenhed af stor politisk Betydning. Senere paa Aaret finder vi igen et Dobbeltnummer undertrykt (Nr. 69—70), der havde den ny svenske Konge til Genstand. Om den forandrede Tone i „Folkebladet“ faar man allerede en Smule Begreb ved de Emner, som nu toges op: Provst Tryde behandlede eksempelvis i et Dobbeltnummer Betydningen af et Folks Nationalitet, Balth. Christensen paaviste Muligheden af Forbedringer i Hovedstadens Kaar, Hother Hage skrev sine lange Artikler om engelsk Parlamentarisme. I den følgende Aargang blev de slesvigske Tilstande gjort til Genstand for en Række Afhandlinger af Dirckink-Holmfeldt, medens

¹⁾ I Sommeren 1843 var Christian VIII's Søstersøn, Prins Friedrich af Hessen-Cassel, bleven formælet med den russiske Prinsesse Alexandra, et Parti, der med Henblik paa Arvefølgen og Ruslands mulige Indblanding i Danmarks Politik var alle Liberale en Torn i Øjet. Prinsessen døde imidlertid kort efter Formælingen, og dermed faldt Arvefølgediskussionen bort. — Det „Skandinav. Samfund“, som blev stiftet af Upsalafarerne i Juni 1843, blev forbudt af Kancelliet, og Forbudet stadfæstet af Kongen.

Redaktionen selv gav en Udsigt over Provinsialstændernes Betydning og Væsen.

Alt dette havde til Følge, at Kancelliet begyndte at blive aarvaagent overfor Trykkefrihedsselskabet og mente, at Tidspunktet var kommet for en „alvorlig Advarsel“. Den 4. Novbr. 1844 tilskrev det Politimester Bræstrup følgende:

„Da Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug ikke alene efterhaanden har antaget en ganske anden Virksomhed end den, der svarer til dets oprindelig tilkendegivne Formaal, men endog konstitueret sig til et Selskab, der raadslaar om de mest betydende Lovgivnings- og Statforfatningsgenstande, over hvilke der i Selskabet er holdt Foredrag, som udtale bitter Dadel mod Regeringens Foranstaltninger, ligesom der over de fremsatte Forslag har fundet formelig Stemmegivning Sted af de Tilstedeværende, saa maa Kancelliet ansaa det aldeles nødvendigt, at der gøres en Ende paa dette Uvæsen.

Man skulde derfor tjenstligst anmode Hr. Etatsraaden om at tilkendegive Selskabets Formand til Efterretning og Tilkendegivelse for dets Medlemmer, at Selskabet, saa snart det erfares, at der i samme atter holdes Sammenkomster til at deliberere om Lovgivnings- og Regeringsanliggender, uden Henstand vil vorde ophævet“.

Formanden — det var ingen andre end Orla Lehmann, som var bleven valgt paa sidste Generalforsamling — og den øvrige Bestyrelse var imidlertid ikke til Sinds at stikke denne Røffel i Lommen. En Klage indsendtes til Roskilde Stænderforsamling med Andragende om at bede Kongen ophæve denne Kancelli-Resolution. Sagen naaede dog ikke frem til Forhandling i Stænderforsamlingen.

Paa den følgende Generalforsamling, i Foraaret 1845, fastslog da Lehmann ligesom paa Trods Selskabets politiske Karakter: „Vort Selskab er i hele sit Væsen og har lige

fra sin Stiftelse til den Dag i Dag været et politisk Selskab. At man til sine Tider har gjort sig Umage for, om ikke ligefrem at fornægte, saa dog at fordølge denne dets Karakter, vil sikkert engang blive betragtet som et mærkeligt Bevis paa, i hvor høj Grad det danske Folk har været afvant fra al Deltagelse i sine egne offentlige Anliggender, endog hvor det gjaldt de i en hele dets aandige og statslige Væsen saa dybt indgribende Interesser som Trykkefriheden; men det kan naturligvis ikke berøve Trykkefrihedsselskabet den Fortjeneste at have medvirket til den første Opvaagnen af et politisk Liv her i Landet“. Med en vis Selvfølelse mindede Lehmann fremdeles om, at der gennem Trykkefrihedsselskabet var givet det første Signal til at vække det danske Folks Opmærksomhed for den slesviske Sag. Og — med en ægte Lehmannsk Vending — slutter han: „Trykkefrihedens Nationalgarde blev en staaende Petition imod Censuren“.

Under Christian VIII skete som bekendt ingen Forandringer af Betydning i Trykkefrihedslovgivningen — og der var vel heller ingen, som for Alvor ventede Reformer i den Retning. Sindene vendte sig mod større og bredere Spørgsmaal. Trykkefrihedsselskabet blev af de liberale efterhaanden forsmaaet som et brugbart Middel; Interessen og dermed Medlemstallet var i jævn Dalen. I 1846 var det nede paa 3000, 1847 paa 2600. Samtidig forlod Monrad Byen og overlod Hother Hage Redaktionen af „Folkebladet“ i dets sidste Leveaar. Ogsaa han maatte kæmpe med Beslaglæggelser, men havde dog den Tilfredsstillelse at blive frikendt ved Kriminalretten, da Kancelliet havde beordret Sagsanlæg mod ham for en Artikel „Adelen og Embedsbesættelser“.

Saa oprandt i Januar Maaned 1848 den ny Tid.

Den 31. i samme Maaned var der allerede Generalforsamling i Trykkefrihedsselskabet, hvor det vedtoges at indsende direkte Petition til Kongen om Ophævelse af § 20 [Censur] i Frdn. af 27. Sept. 1799, af Pl. 2. Oktbr. 1810 [politiske Efterretningers Meddelelser] og Pl. 13. Maj 1814 [Politiets foreløbige Gennemsyn], og samtidig bestemtes, at en Deputation skulde takke Kongen, fordi han allerede 24. Januar havde hævet alle verserende Pressesager.

For Petitionen blev der ingen Anvendelse. Det blev Monrads store Glæde, at han kunde sætte sit Navn som Kultusminister under den kongelige Resolution af 24. Marts, der indeholdt følgende to Paragrafer:

Alle Presseforholdene vedkommende Love, der ere udkomne efter Frdn. 27. Septbr. 1799, blive satte ude af Kraft, ligesom den i Forordningen § 20 for domfældte Forfattere bestemte Censur ophæves.

Istedetfor Landsforvisning eller Vand og Brød træder simpelt Fængsel. —

Alle havde nu Følelsen af, at Trykkefrihedsselskabets Historie var forbi.

En Generalforsamling sammenkaldtes kort efter for at tage Beslutning om Selskabets Skæbne efter de saa forandrede Forhold. Hage var Hovedtaleren. Trykkefrihedsselskabet havde kæmpet for Pressens Frihed — den var nu indrømmet. Naturligt var det da at indstille Virksomheden, hvis da ikke Foreningen skulde skifte Karakter. Enhver maatte indrømme, at Trykkefrihedsselskabet havde haft en ikke ringe Indflydelse paa Uddannelsen af det offentlige Liv og de parlamentariske Former og paa Udviklingen af politiske Karakterer, og at dette, i lang Tid Danmarks eneste politiske Selskab,

havde medvirket til, at de Love og fri Institutioner, hvorover man nu glædede sig, var blevne det danske Folk til Del.

Forsamlingen havde den rette Forstaaelse af, at dette var en Begravelsestale, og gav Bestyrelsen Tilladelse til straks at standse „Folkebladet“ og indstille den øvrige Virksomhed, saasnart Hammerichs „Danmark i Valdemarernes Tid“ var sluttet med et under Pressen værende andet Hæfte.

Saa stiltørdigt og saa hastigt gik dette Selskab, der var stiftet under store Forventninger og med megen Uro i Sindene, ud af Sagaen.